

ZBOR ZAPS KAJ PA PODNEBNE SPREMEMBE?

Uvodni prispevek na Zboru ZAPS, 22. januar 2026, Vegova 8, Ljubljana
dr. Maja Simoneti, univ. dipl. inž. kraj. arh.

Podnebne spremembe so posledica človekovega razvoja in načina bivanja, pridelave hrane in prehranjevanja, potovanj in proizvodnje, ki temeljijo na **uničujočem izkoriščanju naravnih virov in hkrati ogrožajo zdravje in življenje človeka in drugih živih bitij**. V tem smislu so odraz **nadaljevanja problemov, ki so v šestdesetih letih 20. stoletja sprožili razvoj varstva okolja in paradigme trajnostnega razvoja** in svojstven dokaz tega, kako velik je razkorak med razumevanjem in reševanjem problemov. Podnebne spremembe govorijo o izjemni zahtevnosti sprememb, ki nas čakajo ko posameznike in družbo.

Številni raziskovalci in sodobni misleci, kot sta sociologa Nikolaj Schultz in Bruno Latour ali slovenski politolog dr. Andrej Lukšič, menijo, da so potrebne **paradigmatske spremembe zato, da bi naš način življenja in proizvodnje lahko bolj učinkovito prilagodili zmogljivostim planeta in realnimi potrebam družbe**. Množica ljudi mora v tem procesu preobrazbe prevzeti nove vrednote, posebej odgovornost do narave, okolja in drugih ljudi ter začeti na povsem nov način odgovorno sodelovati pri uveljavljanju sprememb. **Sodelovanje s tem postaja daleč najpomembnejša vrednota in veščina v scenarijih prihodnosti**. Ključno prispeva k večjemu razumevanju in bolj učinkovitemu in odgovornemu reševanju problemov ter povezovanju skupnosti. Kako pomembna je povezanost skupnosti za reševanje problemov, ki jih sprožajo podnebne spremembe, smo se v zadnjih letih večkrat dobro zavedli tudi pri nas. Spomnimo se na čas pandemije covid-19, pa požar na Krasu in leto kasneje katastrofalne poplave, ki so nas vsi dosegli kot posledica spreminjajočega se podnebja.

K sodelovanju in zavezništvu strok pri krepitvi pomena in prispevka stroke ter prostorske dimenzije razvoja sta se, s priznanjem o dveh ločenih, edinstvenih in komplementarnih poklicih, leta 2021 formalno zavezala **tudi Svet arhitektov Evrope (ACE) in Evropska veja mednarodne zveze krajinskih arhitektov (IFLA EU)**. Pred tem sta predstavniški organizaciji že začeli tudi sodelovanje pri izvajanju programa New European Bauhaus. Med drugim sta leta 2024 **skupaj podprli tudi sprejemanje nove EU Uredbe o obnovi narave in s tem prepoznali pomen ohranjanja narave za obvladovanje podnebnih sprememb in drugih izzivov prihodnosti**.

Pri nas, v Sloveniji, je produktivno strateško sodelovanje stroka v urejanju prostora in graditvi v preteklosti že demonstrirala z veliko odmevnostjo in nobenega razloga nimamo, da ne bi verjeli, da **ga lahko, skupaj z novimi akterji, ponovno zaženemo, okrepimo in razvijemo tudi v procesih odzivanja na podnebne spremembe**.

Podnebne spremembe so v zelo kratkem času, samo v par letih, postale sestavni del naših življenj. Še pred desetimi leti so se zdele precej oddaljen problem. Po pandemiji covid-19 pa so **nam osebne izkušnje in nove raziskave zelo nazorno razkrile, kako razsežne posledice pravzaprav povzročajo in kako pomembno je kje in kako živimo**. Zavedeli smo se pomena vrtov in balkonov ter bližine zelenih površin in dreves za naše zdravje in dobro počutje. Pred našimi očmi se je več kot potrdila smotrnost priporočil Svetovne zdravstvene organizacije o pomenu aktivne mobilnosti, hoje in kolesarjenja za dobro počutje in povezanost z drugimi, bližine in kakovosti javnih zelenih površin za zdravje. Danes prav skrb za javno zdravje in ohranjanje narave poganjata procese prilagajanja naselij na podnebne spremembe in preobrazbe mobilnosti ter tvorita sidrišče za številne nove koncepte urejanja naselij in za desetine razpisov za nove raziskave in investicijske projekte povsod po svetu.

Aprila 2019 je Valižanska vlada v Cardifu v Veliki Britaniji **kot prva na svetu razglasila podnebno krizo** in novembra 2019 je 11 000 svetovnih **znanstvenikov opozorilo** odgovorne in javnosti na nevarnosti ne-ukrepanja. Novembra 2019 je tudi skupina slovenskih znanstvenikov, ki proučujejo vreme, podnebje in podnebne spremembe, sledila svoji moralni dolžnosti in slovenske odločevalce in javnost opozorila, da raziskovalni izsledki kažejo, da podnebne spremembe ogrožajo življenje milijarde ljudi in povzročajo množično izumrtje živalskih in rastlinskih vrst ter grozijo z nepopravljivo ekonomsko škodo. Od odločevalcev so zahtevali sprejetje takojšnjih ukrepov za blaženje podnebnih sprememb. Predlagali so jim sledeče:

- Spodbudite **manjšo porabo energije** in nujna vlaganja v večjo energetske učinkovitost stavb in brezogljeno energetsko infrastrukturo.
- Spodbudite vsesplošno **večjo varčnost in spremembo ustaljenih vsakodnevnih navad in razvad** – prehranskih, potrošniških in potovalnih.
- Vključite **podnebno in okoljsko problematiko v obvezen del učnih programov** na vseh ravneh izobraževanja.
- Spodbudite večjo **uporabo javnih prevoznih sredstev** z vlaganji v železniško infrastrukturo in z višjimi subvencijami za javni prevoz.
- Uvedite **davek na ogljik v okviru zelene davčne reforme**, ki bo prihodke od davka v celoti in enakomerno vrnila državljanom kot ogljične dividende.
- Sprejmite **preventivne ukrepe za prilagajanje podnebnim spremembam**, ki nam bodo olajšali spoprijemanje z njihovimi posledicami.

Vsak lahko sam presodi, kateri procesi so se vmes že sprožili. Vsi se lahko najdemo nekje v načrtovanju in uveljavljanju ukrepov za preprečevanje vzrokov in posledic podnebnih sprememb, zniževanje ogljičnega odtisa in varovanje pred ekstremnimi vremenskimi pojavi, spreminjanje potovalnih navad in spoprijemanje prebivalcev s podnebnimi spremembami v slovenskih naseljih.

Novembra 2019 so tudi **Državni zbor, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ministrstvo za okolje in prostor in Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj** v sodelovanju s klimatologinjo dr. Lučko Kajfež Bogataj organizirali **prvi in zaenkrat edini tematski dogodek v slovenskem parlamentu: Soglasje za prihodnost – Podnebni dogovor**. Leta 2022 je nova slovenska vlada podnebne spremembe umestila med ministrske resorje in organizirala delovanje **Direktorata za podnebne politike**, leta 2024 je bil sprejet **novi Nacionalni energetski in podnebni načrt (NEPN) in leta 2025 še Podnebni zakon**. Formalno in strukturno gledano smo naredili več korakov naprej, operativno pa **še vedno živimo v velikem razkoraku med zavedanjem in reševanjem vzrokov in posledic podnebnih sprememb**. Hkrati širimo ceste in zagovarjamo razvoj javnega prometa in umirjanje hitrosti prometa, ambiciozno sadimo nova drevesa in hkrati nestrokovno sekamo in vzdržujemo obstoječa odrasla drevesa v naseljih in krajini. Radi se pohvalimo z dobrimi praksami in projekti, malo manj radi se zaenkrat še na dolgi rok zavezuje skupnim strategijam in poveznemu ukrepanju.

Evropska komisija je sredi leta 2020 sprejela Strategijo za biotsko raznovrstnost 2030 in v njej med drugim napovedala potrebo po ambicioznem ozelenjevanju naselij z več kot 20 000 prebivalcev. Stroka se je v Sloveniji strinjala, da je glede na velikost naših naselij smiselno mejo spustiti, država medtem občinam ni posredovala nobenih usmeritev in priporočil. Je pa že leta 2024 je dozorela mednarodna politična volja za sprejem Uredbe o obnovi narave. Ta je skrb za ohranjanje in obnovo narave tudi v naseljih dvignila med skupne evropske politične in razvojne cilje in uvedla poleg državne in lokalne še tretjo, mednarodno raven varstva narave. To pomeni, da gre **za res pomemben skupni razvojni cilj in program, ki ga lokalne skupnosti in države ne morejo doseči same**. Po svoje sprejem Uredbe pomeni tudi to, da v novih podnebnih razmerah aktualni evropski program varstva narave prek programa Natura 2000 ni več dovolj učinkovit. Uredba je močno dvignila politično in javno **zavedanje o medsebojni vzročni povezanosti med podnebnimi spremembami in izumiranjem vrst in ogrožanjem življenja na zemlji ter pomenom narave in naravnih sistemov za blaženje vzrokov in posledic podnebnih sprememb**. V urejanje prostora, načrtovanje, graditev in rabo prostora, ta dejstva vnašajo nove prioritete in kriterije.

Junij 2025 je bil v Sloveniji **najtoplejši in najbolj suh od začetka meritev temperatur zraka in padavin leta 1950**. Raziskovalci londonske šole za higieno in tropsko medicino (LSHTM) in

Imperial College London so ocenili, da je lani poleti samo v 854 mestih po Evropi intenziviranje poletne vročine zahtevalo **16 500 dodatnih smrti**. Umrli so res pretežno bolni in starejši ampak, če ne bi bilo obremenilnega pritiska vročine, bi bili še živi. Ekstremna vročina, suše in poplave so poleti 2025 doletele kar eno četrtno Evrope in povzročile v regiji tudi resne ekonomske posledice, največje v Španiji, Italiji in Franciji. Napovedi za poletje 2026 kažejo, da se ob trend zelo vročih poletij nadaljeval.

Glavni vzrok podnebnih sprememb so **toplogredni plini**, ki se v zraku zbirajo kot posledica kurjenja fosilnih goriv, izsekavanja gozdov in rabe tal, industrijskih procesov in proizvodnje cementa, kmetijstva in prehranskih sistemov, odlagališč odpadkov in drugih izpustov metana, in preprečujejo hlajenje zemlje. Glavne **posledice podnebnih sprememb so pregrevanje ozračja, tal in voda, močna neurja in izdatne padavine, nepredvidljivo vreme ter izginjanje živalskih in rastlinskih vrst zaradi radikalno spremenjenega življenjskega okolja**.

Medtem ko smo se privajali na prizore talečih ledenikov na Arktiki in Antarktiki ter begajoče poglede polarnih živali, nas je dosegla pandemija covid-19 in nam dala nazorno vedeti, da podnebne spremembe **ogrožajo tudi življenje človeka**. Podnebni znanstveniki so epidemije vektorskih bolezni, kakršna je bila pandemija pričakovali, **vendar ne že tako hitro**. Podobno so slovenski znanstveniki komentirali poplave junija 2023. Vedeli so da prihajajo močne padavine, niso pa mogli natančneje napovedati točno kdaj in kje se bodo izrazile. **Nepredvidljivost ekstremnih vremenskih dogodkov in hitrost sprememb sta tako postala izstopajoči značilnosti** spreminjajočega se podnebja. Prilagajanje na podnebne spremembe in pripravljenost na naravne ujme sta postala neizbežna nujnost.

Vprašanje za stroko v urejanju prostora, načrtovanju, graditvi in upravljanju, je enako kot za vse druge, **kako po najboljših močeh prispevati k prilagajanju in pripravljenosti na spreminjajoče se podnebje**. V preobilju raziskav, literature, predavanj in projektov **se lahko hitro izgubimo in tudi ne najdemo posebnih priporočil**, kako naj se odzove stroka kot skupnost. Naj sledimo ponudbi dela ali naj diktiramo njegovo strukturo? Ponudba dela se povečuje in časa za vrednotenje rezultatov stalno zmanjkuje. Pa vendar.

Naše delo bodo vse pogostejše **presojali tudi skozi to kako bodo naše rešitve delovale pod vplivom spreminjajočega podnebja**. Da bi bili lahko trdili, da smo storili vse kar je v naši moči, je pomembno, da nas ves čas načrtovanja zanima tudi, kakšna bosta življenje ljudi in stanje okolja, na območju posega in okrog njega po izvedbi gradnje in ureditev. Naše odločitve o varstvu kulturne dediščine bodo vse bolj preizkušale ekstremne vremenske razmere. Neizbežno nujno senčenje prostora in zadrževanje vode v naseljih bosta nagovarjala naše vrednote in spreminjala poglede na srednjeveške trge in stavbne ansamble, spreminjala bosta podobe posameznih območij, ulic, cest in javnega prostora, tudi energetska in prometna preobrazba bosta zahtevali sprejemanje novih rešitev in podob, tudi pridelava hrane in proizvodnja se bosta strukturno spreminjali pred našimi očmi.

Načrtovalski **izzivi bodo vedno kompleksnejši in iskanje inovativnih rešitev bo zahtevalo več znanja**, več različnih strokovnih prispevkov in večje delovne skupine. Na naravi temelječe rešitve bodo v enakovredne položaje delovnih timov vključile biologe, arhitekte, gradbenike, komunalne inženirje, naravovarstvenike, krajinske arhitekte in sociologe, antropologe, pedagoge, socialne delavce, lokalne skupnosti in prebivalce. Rešitve bodo vseprisotne in zahtevale bodo sodelovanje številnih lastnikov zemljišč in nepremičnin ter prebivalcev, da bodo lahko delovale v skupno dobro in varovale pred posledicami podnebnimi sprememb.

Kako naj si stroka ustvari položaj zanesljivega partnerja v razvijajočih se procesih prilagajanja? Prostorsko načrtovanje se pogosto omenja kot ključno orodje za učinkovito ukrepanje hkrati je pri nas postalo brezzobi tiger. Učinkovito je menda samo še načrtovanje namenske rabe, očitno izostaja strateško načrtovanje, tako varstva pred urbanimi poplavami kot zagotavljanja

dostopne družbene infrastrukture in javnega prometa in odprtega prostora, ki ustvarjajo kritične pogoje za kakovost bivanja in podnebno odpornost okolja in skupnosti.

Projektiranje kot ključno **orodje za udejanjenje potrebnih sprememb v urejanju in nove funkcionalnosti prostora** ter za pravočasno preverjanje in iskanje najboljših možnih rešitev, je pri nas strahovito podcenjeno in pogosto, zaradi banalno opredeljenega varčevanja, izostaja.

Decembra 2024 se je na upravni odbor ZAPS obrnil Urh Ručigaj, član zbornice dejaven tudi v Združenem kraljestvu, in predlagal, da bi sledili vzoru angleških strokovnih organizacij in prilagodili etični kodeks ZAPS ter tako posebej poudarili odgovornost stroke za ukrepanje v procesih obvladovanja podnebnih sprememb in prilagajanja nanje.

Vmes so se že odprle tudi posamezne razprave o tem, da bi morali **ustrezno posodobiti gradiva za strokovne izpite in v natečajne naloge in kriterije za ocenjevanje natečajnih rešitev** vključiti tudi dimenzijo podnebnih sprememb.

Pa, da bi bilo dobro bolj **spodbujati investitorje, da gledajo na svoje projekte dovolj celovito in široko, da so pripravljeni upoštevati vplive na okolje in ljudi** med gradnjo in delovanjem ter podrediti svoja pričakovanja novim razmeram.

In da je vredno medije bolj aktivno opozarjati na komuniciranje projektov in graditi kulturo odgovornega in razumljivega strokovnega poročanja tudi preko lastnih komunikacijskih kanalov.

Da **hočemo člani ZAPS upravičeno brati in poslušati o avtorjih projektov za prilagajanje in njihovih izbranih sodelavcih**, o skrbno vsestransko pretehtanih tehničnih in bio-inženirskih rešitvah. Želimo si, da se ve, da so prostorski načrti in projekti za nove gradnje in ureditve delo družbeno in okoljsko odgovornih strokovnjakov.

Učinkovito to lahko **v praksi delamo samo, če smo dovolj prepričani v svoj prav, dobro informirani, poučeni o izsledkih znanosti in novih rešitvah, interdisciplinarno povezani in uglašeni**, če razumemo in skupaj utrjujemo svojo vlogo in kitično prispevamo k potrebnim spremembam.

Verjetno obstaja veliko idej o tem, kako bi lahko povečali učinek stroke in našega znanja v praksi obvladovanja podnebnih sprememb. Zelo verjetno si večina članov ZAPS in drugih kolegov in sodelavcev v naših delovnih kolektivih in projektih **želi skozi svoje delo odgovorno sodelovati v procesih blaženja vzrokov in posledic podnebnih sprememb v slovenskih naseljih in krajini**.

Skrajni čas je zato, da se o tem začnemo tudi resno pogovarjati. Nekatera vprašanja lahko odpremo sami, za večino pa si verjetno želimo in potrebujemo tudi razpravo in dialog z drugimi. Za boljše rešitve brez dvoma potrebujemo nove in drugačne načrte, več načrtovanja na različnih ravneh in v vse bolj raznolikih strokovnih sestavih. Za prevzem nove vloge je verjetno dobro obrniti kakšen nov list v kulturi sodelovanja in graditi soglasja in partnerstva okrog reševanja problemov. Začeti je lahko.